

2011. június 28. kedd
Bírák könyve 9,1–21

Dr. Hodossy-Takács Előd

Abímelek királysága Sikemben

^{9,1}Abímelek, Jerubbaal fia elment Sikembe anyja testvéreihez, és így szólt hozzájuk, meg az egész nemzetséghez, amelyhez anyja családja tartozott: ^{9,2}Beszéljetekek így Sikem polgárainak a füle hallatára: Mi jobb nektek? Az, ha hetven férfi uralkodik rajtatok, mármint Jerubbaal fiai, vagy az, ha egy ember uralkodik rajtatok? Emlékezzetekek csak arra, hogy én a ti húsoatok és véretekek vagyok! ^{9,3}Amikor anyja testvérei elbeszéltekek róla mindezeket a dolgokat Sikem valamennyi polgárainak füle hallatára, azoknak a szíve Abímelek felé hajlott, mert ezt mondták: Testvérünk ő. ^{9,4}Adtak neki hetven ezüstöt a Baal-Berít templomából, Abímelek pedig ezen haszontalan és hitvány embereket bérelt fel, hogy kövessék őt. ^{9,5}Majd elment apja házához Ofrába, és meggyilkolta testvéreit, Jerubbaal fiai, hetven férfit egy kövön. De Jótám, Jerubbaal legkisebb fia, megmenekült, mert elbújt. ^{9,6}Ezután összegyűltekek Sikem polgárai, meg az összes várbeliekek, elmentek és királlyá tettekek Abímeleket a sikemi tölgyfánál, az emlékoszlop mellett.

Jótám példázata és annak magyarázata

^{9,7}Amikor hírül adták ezt Jótámnak, elment, megállt a Garizim-hegy csúcsán, és harsány hangon kiáltva ezt mondta nekik: Sikem polgárai, hallgassatek rám, hogy rátok is hallgasson az Isten! ^{9,8}Elmentek egyszer a fák, hogy királyt kenjenek föl maguknak. Mondták az olajfának: Légy a mi királyunk! ^{9,9}De az olajfa ezt mondta nekik: Talán elvesztettem olajomat, amelyért tisztelnekek istenek és emberek, hogy menjek hajladozni a fák fölött? ^{9,10}Ekkor a fügefának mondták a fák: Jöjj te, és légy a királyunk! ^{9,11}De azt mondta nekik a fügefa: Talán elvesztettem édességemet, meg pompás gyümölcsömet, hogy menjek hajladozni a fák fölött? ^{9,12}Majd a szőlőnek mondták a fák: Jöjj te, és légy a királyunk! ^{9,13}De azt mondta nekik a szőlő: Talán elvesztettem mustomat, amely örömmre derít isteneket és embereket, hogy menjek hajladozni a fák fölött? ^{9,14}Végül a túskebokornak mondták mind a fák: Jöjj te, és légy a királyunk! ^{9,15}A túskebokor azt mondta a fáknak: Ha igazán királyotokká akartok engem kenni, jertek, húzódjatek árnyékomba; mert ha nem úgy lesz, akkor tűz csap ki a túskebokorból, és megemészti a Libánon cédrusait!

^{9,16}Ti most igazán és feddhetetlenül jártatek-e el, amikor királlyá tettekek Abímeleket, helyesen bántatek-e Jerubbaallal és háza népével, és úgy bántatek-e vele, ahogyan megérdemelte? ^{9,17}Hiszen értetekek harcolt apám, sőt az életét is kockára tette, amikor kimentett bennetekek Midján kezéből. ^{9,18}Ti pedig fölkeltetekek apám háza népe ellen, legyilkoltatekek fiai, hetven férfit egy kövön, és királlyá tettekek Sikem polgárai fölött Abímeleket, a szolgáló fiát, mivel a testvéretekek ő! ^{9,19}Ha tehát most igazán és feddhetetlenül bántatek Jerubbaallal és háza népével, akkor örüljetekek Abímeleknek, és örüljön ő is nektek! ^{9,20}De ha nem, akkor tűz fog kicsapni Abímelekből, és megemészti Sikem polgárait meg a várbelieket, tűz fog kicsapni Sikem polgáraiból meg a várbeliekből is, és megemészti Abímeleket! ^{9,21}Ezután elmenekült Jótám, és futva ment Beérbe. Ott telepedett le, mert félt a testvérétől, Abímelektől.

Amit a textusról tudni kell:

- exegetikai megjegyzések
- teológiai összefüggések feltárása

9. fejezet – Abímelek története és Jótám átka

9,1–21: Abimelek és Jótám

A kilencedik fejezet kezdete eltér az eddig látott bírá-történetek felvezetési módjától: Otniél, Éhúd, Debóra/Bárak, Gedeon története a megálapítással kezdődik, hogy Izrael fiai Isten szemében bűnös módon cselekedtek, ezért ő az ellenségnek szolgáltatta ki őket. Ez alkalommal nem találjuk meg ezt a megjegyzést – helyesebben fogalmazva: a 8. fejezet végén a megjegyzés első felét olvashatjuk, vagyis azt, hogy Izrael fiai hűtlenek lettek. Az, hogy idegeneknek szolgáltatta ki őket Isten, nem szerepel

a szövegben. Elmaradt volna a büntetés? Nem – ez alkalommal Abímelek, a hatalmat megragadó izraeli ember lesz büntetvéssé, a fejezet második fele szerint. Innen derül ki, hogy nem feltétlenül kellenek idegenek az elnyomáshoz, vannak zsarnok-szerepre jelentkezők szép számmal a saját nép soraiban is.

1–6. vers: Abímelek Sikemben

[1] Abímeleket Jerubbaal fiának nevezi a szöveg, a 7. fejezet magyarázatánál már röviden utaltunk a Gedeon/Jerubbaal tradíció magyarázati dilemmájára. Itt most annyit érdemes megjegyezni, hogy az elbeszélés dinamikájához igazodik a folytatás: az előző fejezetben leírt kegyetlenkedés ennek a résznek is fő motívuma. A helyszín Sikem, a gazdag tradíciókkal rendelkező város – mélyen őrizte az izraeli emlékezet az itt fellobbanó viszályokat (lásd 1Móz 34 történetét). Ezen kívül a hagyomány ide, ehhez a városhoz kapcsolja a formálódó Izrael meghatározó történetei közül Józsué szövetségkötési aktusát („*Így kötött szövetséget Józsué azon a napon népe javára; rendelkezést és törvényt tárt elé Sikemben*”, Józ 24,25). Szintén az ország életét, fejlődését meghatározó esemény a perszonálunió felbomlása Salamon halála után; a hagyomány a szakítást felvezető döntő eseményt Sikembe helyezi, és ez a város lett az északi királyság első fővárosa is (1Kír 12,1 és 25). Jelen elbeszélésünk szerint volt itt minden Abímelek korában: templom, Baal-Berit tiszteletére; pénz; dönteni akaró, saját sorsot büszkén irányítani vágyó polgárok; meg hitvány emberek is. Csak Isten nincs sehol. Egyébként érdemes megjegyezni, hogy ebben a városban már hosszú idővel az izraeliták előtt is gyakoriak voltak a konfliktusok, a késő bronzkori Amarna-levelek tanúskodnak arról, hogy a város vezetői miatt az egyiptomi fáraóknak panaszkodtak a kánaáni városok királyai.

[2–3] Abímelek úgy tűnik, hogy a Sikem környéki régió felett ragadta meg a hatalmat. Érvekkel a városlakókhöz fordul, akik (talán részben kánaáni örökségük miatt) pontosan tudják, hogy a stabil hatalom jobb, mint a kiszámíthatatlan – és az sem baj, ha ismerik a hatalom birtokosát. Nem véletlen, hogy Abímelek épp ezekkel az érvekkel áll eléjük! Anyja testvéreire hárul a városlakók meggyőzésének feladata, tehát a trónkövetelő azt használja ki, hogy apja másodfelesége (lásd 8,31), vagyis az ő édesanyja sikemi, a jelek szerint nem is jelentéktelen családból származó asszony. A stratégia sikeresnek bizonyult, és elhangzik a várva-várt mondat: „*testvéreimk ő!*” – ennél jobban csak a királyi titulust várja hősünk, és rövidesen ez a vágya is valóra válik.

[4–6] Ezekben a versekben kétszer bukkan fel a 70-es szám. Abímelek hetven ezüstöt kapott, és a felfogadott opportunistá csapatnak hetven férfit kellett megölnie – feléled a gyanú: nem arról van itt szó, hogy Jerubbaal minden egyes megölt fiát egy ezüstre értékelték fel? Ennyit ért volna egy élet? Az is figyelemreméltó, hogy a sikemiek ez után teszik őt királlyá. Vajon mit akar kifejezni ezzel a szöveg, miért illeszti be a mézszárlást a testvérként való elismerés és a királlyá tétel közé, pontosabban: miért hangsúlyozza az események ilyen sorrendjét? Sokkal egyszerűbb lett volna a 3. és a 6. verset összekapcsolni. Teológiailag nézve a dolgot, ez az elbeszélés nyilvánvalóan nem választható el a könyv rendkívül ambivalens királyság-felfogásától. Ahogy egyre tovább jutunk az olvasásban, úgy lesz majd egyre inkább nyilvánvaló a bírák által megtestesített vezetés elégtelen volta (lásd a könyv utolsó versét). Ugyanakkor az is látszik, mégpedig mindenekelőtt jelen történetünkéből, hogy a királyi vezetés semmiféle garanciát nem jelent a rendre és biztonságra nézve. A királyból könnyen lesz véres kezű zsarnok. A sikemiekre mondhatjuk, hogy számukra egyszerűen tovább él a kánaáni városvezetési hagyomány, de a szerző ettől mindentestül idegenkedik.¹ Alapvetően ettől a jelenettől kezdődően Abímelek, mint gonosz ember vésődik az olvasó emlékezetébe, de nem sokkal jobbak nála Sikem lakói sem. Miféle emberek azok, akik egy hetvenszeres gyilkost emelnek maguk felé? Vagy félelemből cselekedtek? Erről sajnos nem szól a szöveg. Baal-Beritről annyit érdemes megjegyezni, hogy eredetileg Sikemben valószínűleg Él-Berit tisztelet volt kiemelt (9,46), viszont a szöveg születése idején a szerzők előszeretettel azonosították Baallal a helyi istenségeket,² lényegében helyi manifesztációkról van szó.³ A szerző számára nem a kánaáni pantheon pontos azonosítása és leírása a fontos, hanem az, hogy mindenki számára nyilvánvaló legyen: ennek a városnak YHWH-hoz nem volt köze (vö. 8,33!), elvetemült emberek lakták, akik elvetemült

¹ Boling szerint a Deuteronomista történetíró később még átdolgozott művében a könyv központja ez az elbeszélés. BOLING, R. G.: Judges, in: Meeks, Wayne A. (gen. ed.): *The HarperCollins Study Bible*, NY, HarperCollins Publishers, 1993, 367–415, [384].

² SMITH, R. H.: The Book of Judges, in: Laymon, C. M. (ed.): *Interpreter's Concise Commentary. Old Testament History*, Abingdon Press, 1983, 39–80, [45].

³ GRAY, J.: Baal-Berith. In: Buttrick, G.A. (szerk.): *The Interpreter's Dictionary of the Bible (IDB) I.*, 1962, 331.

vezetőt emeltek maguk felé. Jótám elrejtőzésének késői analógiája lesz majd a gyermek Jóás elrejtése Ataljá mészárlása idején (2Kirá 11,1–3).

7–22. vers: Jótám és a fák példázata

[7–15] A város mellett magasodó Garizim hegyéről kiáltja világgá beszédét Jótám, ami világosan kifejezésre juttatja, mire kell számítani ilyen előzmények után. A példázat értelme világos: királlyá az akar lenni, akinek értéke önmagában csekély ahhoz, hogy kivívja a tiszteletet. Az olajfa nagy becsben tartott növény, esetenként évszázadokon át termi gyümölcsét, melyért „istenek és emberek” egyaránt tisztelik. A fügefafa gyümölcs pompás édességével méltó a megbecsülésre; a szőlő termése, mustja pedig „örömmre derít istenekeket és embereket”. A túskebokor ellenben nem méltó semmire, esetleg tüzet lehet rakni belőle – csak fenyegetni tud. Ezért a párhuzamért merülhet fel az előző jelenet kapcsán az a gyanú, hogy a sikemiek talán Abímelek hatalmának elismerésekor félelemből cselekedtek. Elkábultak egyszer a sikeres propagandától, és utána már kénytelenek voltak elismerni őt. A példázatban az abszurditásig megy a szerző: a fák eleve nem tudnak egy bokor alá húzódni! Ezzel Jótám azt is kijelenti hallgatóinak, hogy ők maguk is többet, jobbat érdemelnének Abímeleknél, aki logikus érveivel csak az eszükre akart hatni. Nem figyeltek a morál szavára, és ennek meg lesz a következménye.⁴ Ismét alá kell húzni az előzményeket: a királyságot megelőzte a gyilkosság. Jótám beszéde nem úgy általában a királyságot bélyegzi meg, hanem a gyilkosságon, gonoszságon, erőszakon alapított monarchiát.⁵ Innen nézve ez a szöveg nem is lóg ki olyan nagyon a királyság hiányát felróvó fejezetek közül.

[16–21] A példázatot követő beszédnek két jellegzetessége van. Egyrészt számon kéri a sikemieken azt a hűséget, amit Jerubbaal családja megérdemelt volna; másrészt pedig a várost közvetlenül is érintettnek tartja a tömeges gyilkosságban. A szakasz végén Jótám kijelentése prófétai jellegű: ugyanazt a kettősséget mutatja, mint Míkájehú, Jimlá fiának beszéde (1Kirá 22,28 is számol azzal, hogy ha a király visszatér békében, akkor nem az Úr szólt a próféta által – de nem tér vissza). Itt Jótám szerint egyértelműen viszály lesz a város és Abímelek között, amiből egyik fél sem fog győztesen kijönni. Ez a küzdelem csak akkor nem tör ki, ha Jótám téved, ha a sikemiek „igazán és feddhetetlenül” bántak Jerubbaallal és leszármazottaival, mindebből semmi nem lesz. Erre a megközelítésre csattanós válasz lesz a következő perikópában Gaal feltűnése, és majd a fejezet végén az 57. vers. A prófécia címzettje tehát nem Abímelek maga, hanem Sikem polgárai. Nekik kellett volna előzetesen belátóbbnak lenni, és nem sétálni bele a trónkövetelő csapdájába.

⁴ YOUNGER, K. LAWSON: *Judges / Ruth* (The NIV Application Commentary), Grand Rapids, Michigan, Zondervan, 2002, 223.

⁵ BOLING, R. G.: *Judges*, in: Meeks, Wayne A. (gen. ed.): *The HarperCollins Study Bible*, NY, HarperCollins Publishers, 1993, 367–415, [385].

Prédikációvázlat

Könnyű melléfogni, ha a vezetők kiválasztásáról van szó. A történelem számtalanszor igazolta már ezt a nagyon egyszerű tételt. Szépreményű politikusok a szemünk láttára alakulnak át korrump gazemberekké, a jámbor választó meg csak csodálkozik, hogy is sétálhatott be a csapdába. Már megint. A kérdés lényegét világítja meg történetünk: az emberileg nagyon logikusnak látszó érvek gyakran kizárólag propagandaeszközök, melyeknek egyetlen célja, hogy az emberi rövidlátást kihasználva a magasba emeljék azt, aki a legkevésbé méltó rá.

Sikem lakói méltán büszkéek városukra, gazdag hagyományokkal rendelkező település ez. A Biblia is több történetet őriz, melyek itt játszódnak, ezek közül van olyan, amit jól esik felidézni (pl. Józsué sikemi beszéde a híres aranymondással: „*én és az én házám népe az Urat szolgáljuk*”, Józs 24,15) és van olyan, amit nem (pl. a vérfürdő, 1Móz 34). Sikem fontos hely, lakói fontos emberek, van azonban bennük egy olyan fogyatkozás, ami miatt egészen biztos, hogy előbb-vagy utóbb csúnyán ráfizetnek: elfeledkeztek Istenről. Gondoljuk csak végig a történet első felét: ezek az emberek meghallgatják Abímelek anyjának testvéreit, tetszik nekik, amit hallanak, hisz belátják, hogy testvérukról van szó, azzal már meg is nyitják a pénzforrásokat! Mire használja ezt a pénzt Abímelek? Embereket fogad fel és megöleti lehetséges ellenlábasait, akik nem mellékesen az ő féltestvérei, hetven férfit. Mészárlással kezdi működését, mert nyilvánvalóan semmi más nem érdekli, mint a hatalom. Látnunk kell jól, hogy valamennyiszer olyan ember emelkedik felénk, aki a hatalomban nem lehetőséget, hanem elérendő célt lát, ez garantáltan bekövetkezik. Lehet, hogy nem azonnal. Lehet, hogy gyilkosságok nélkül. De biztos, hogy a gyökerek becstelensége szép lassan rohasztani kezdi azt az országot, vagy kisebb közösséget, ahol morálisan nincs rendben a vezetés. Abímelek és a Sikemielek esete megmutatja, hogy milyen súlya van az Isten nélkül meghozott döntéseknek: pénzt adnak neki, és ezzel kiszabadítják a palackba zárt szellemet, már nem tudják kontrollálni és visszafordítani az eseményeket. A gyilkos trónkövetelő bandája élén a nyakukra telepszik, ők pedig, ki tudja mennyire lelkesen, de mégiscsak királlyá teszik őt.

Erkölc, rátermettség, becsület nélkül nem is lehet Isten szerint való a vezetés. Ezt húzza alá a példázat is. A sorban elénk kerülő értékesebbnél értékesebb gyümölcsű fák kiternek a hatalom kísértése elől: nekik a nélkül is megvan a megbecsülésük. Értékesek – szemben a tüskebokkal, aki legfeljebb arra jó, hogy ágaival begyűjtsanak az emberek. Ő vágyik a hatalomra, ő lenni akar végre valaki! Tűzzel, vassal, fenyegetéssel! Ősi kísértése ez az embernek, nem véletlen, hogy a Sátán Jézus megkísértésekor, amikor már majdnem kifogyott az érvekből, a világ minden országát kínálta fel neki: „*mindezt neked adom, ha leborulva imádsz engem!*” (Mt 4,9). Nem szabad félreértenünk Jótám példázatát, és a példázathoz fűzött prófétai magyarázatot: ez a szöveg nem a királyságot utasítja el úgy általában, hanem mindennemű hatalmat, ami gyilkosságon, immoralis tetteken, hazugságon alapul. Ezért mondhatja Jótám a hegyről, hogy amit ő jövendöl, az csak és kizárólag abban az esetben fog bekövetkezni, ha a város lakói helytelenül cselekedtek. Ennek a jövendölésnek, ítéletes próféciónak a címzettei legalább annyira a sikemielek, mint Abímelek. Összecsapást jósol a város és vezére között, a két fél kölcsönös romlására. Vagyis a meggondolatlan tett következményei visszahullnak azokra, akik felelősek érte.